

Cap a una educació alliberadora

Suplement del Quadern n. 205 de CJ - (núm. 239) - Setembre 2017

Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona - 93 317 23 38 - info@fespinal.com

www.cristianismeijusticia.net

Perquè estimem l'educació...

Si un altre món és possible ens calen eines que el facin possible, i l'educació, sense dubte, n'és la principal. Amb aquesta inquietud una quinzena de persones vinculades al món educatiu ens hem reunit durant el curs a Cristianisme i Justícia per reflexionar com oferir, enmig d'una situació de crisi i desencant, una paraula que sigui alhora de denúncia i d'anunci. Treballem en escoles molt diverses (públiques, concertades i privades) en pobles, barris i ciutats de Catalunya... i a totes, però, ens uneix un gran amor a la feina, als alumnes i al somni de bastir una educació diferent per a un món diferent.

Una educació sotmesa als ídols del sistema

No som pas ingenus. Som conscients que la realitat de partida és dura i difícil, i que sovint omple de desànim.

Ho és en relació a la mateixa educació, en què els criteris mercantilistes sembla que van guanyant terreny. El criteri mercantilista i l'obligació, d'altra banda comprensible, de les institucions educatives de buscar la seva sostenibilitat econòmica, ha estat determinant a l'hora de marcar algunes de les línies i opcions pedagògiques. L'escola tampoc s'ha escapat de l'imperi de la "tecnociència" o de la "innovació" entesa com a finalitat en si mateixa, i ha acceptat acríticament diversos elements que haurien d'estar al servei de l'educació i no pas a la inversa.

Certament, ni l'escola ni l'educació són alienes a un món en què el capitalisme sembla haver colonitzat tots els espais de la vida. El relat que imposa el sistema pel que fa al model econòmic i de consum, als valors i als criteris d'èxit i de realització personal ha envaït també l'àmbit educatiu. Hi ha una certa sensació de derrota, de rendició a uns nous ídols que són aparentment massa forts per oferir-hi resistència.

Aquest context acaba afectant la mateixa condició i tasca del docent, la seva llibertat i vocació. Una tasca tan alta i tan noble queda enredada en un circuit tan gran de condicionants que acaben convertint el mestre o la mestra en simples “gestors” d’expectatives: les de les famílies que volen el millor per als seus fills, les de la mateixa societat ordenades en base a un sistema de valors molt concrets, les de la mateixa escola institució... Unes expectatives, sempre en el marc del mateix sistema, que no fan sinó negar la capacitat de transformar, allò que necessita una transformació profunda.

Som conscients del fet que l’escola no pot ser una bombolla artificial enmig de la nostra societat, però creiem que hi ha marge per a una educació transformadora que ensenyi a valorar críticament un model de vida que té un fort impacte tant sobre la felicitat de les persones com sobre la viabilitat del nostre planeta. Una educació que sigui més finestra que mirall.

La proposta d’una educació transformadora i alliberadora

Perquè creiem en la possibilitat d’una educació transformadora i alliberadora, ens atrevim a fer un seguit de propostes que poden ajudar a obrir el debat i la reflexió:

Desvetllar en els alumnes la consciència i el compromís amb el bé comú

És a dir, en els temes socials, cal passar, d’una resposta i un enfocament bàsicament assistencials, a atrevir-nos a abordar els orígens de les desigualtats en la nostra societat. Això implica una anàlisi de la realitat social que tingui en compte no només les conseqüències, sinó que afronti les causes, i que desvetlli en els alumnes un

esperit crític i interpel·lador que no oblidï la dimensió política.

Fer de l’escola un lloc de veritable integració

L’escola i el sistema educatiu, no poden ser en general un lloc que incrementi, reproduïxi o doni per normalitzades les desigualtats, o un lloc on la diversitat sigui vista com un “problema” que afecta el rendiment i els resultats. L’escola ha de ser un espai que permeti treballar activament a favor de la cohesió i la igualtat de la nostra societat, i més quan aquesta societat està greument amenaçada per múltiples línies de trencament. En això fariem bé de recordar el que ens deia el llibre *Carta a una mestra*, que enguany compleix cinquanta anys: «Alguna vegada ve la temptació de treure’ns de sobre els nois i les noies difícils. Però si els perdem, l’escola ja no és escola. L’escola no pot ser un hospital que cura els que estan bons i rebutja els que estan malalts».¹

Educar per a una vida plena i una més gran consciència planetària

Seguim pensant que l’educació en valors és un element bàsic que hauria de guiar la nostra acció educativa. Tanmateix, és bo que aquests valors que assumim com a principis siguin contínuament contrastats per la pràctica educativa. Quan ens comprometem de veritat en la transmissió de la sobrietat, el decreixement, el compromís, la humilitat... uns conceptes que creiem que estan en la base d’una vida plena, estem transmetent alhora uns valors alternatius als que imperen en la nostra societat. La defensa d’aquest ideari i la seva proposta entren en contradicció flagrant amb moltes expectatives i generen no poques tensions. Creiem, però, que el plantejament d’una educació transformado-

ra i alliberadora ha d'afrontar aquest risc i aquestes tensions si vol ser fidel a la voluntat de construir un món millor. Si no és així, caurem en el que el pedagog brasiler Paulo Freire denunciava: «L'afirmació que “les coses són així perquè no poden ser d'una altra manera” és odiosament fatalista i un dels molts mitjans amb què els dominants intenten avortar la resistència dels dominats».²

Una educació no només condicionada per criteris econòmics

En un món amb recursos escassos i amb una demografia que amenaça la supervivència de moltes institucions, sorgeix la temptació mercantilista. Una educació transformadora no pot deixar que tota la seva tasca docent estigui guiada per criteris purament econòmics. Aquests criteris avantposen el paper del màrqueting, la publicitat o els interessos corporatius a les aportacions menys cridaneres fonamentades en la psicopedagogia i basades en la centralitat dels infants i joves.³ A més, aquests instruments moltes vegades no fan sinó exaltar els valors de la competitivitat o l'èxit personal que estan precisament en la base de la malaltia del nostre sistema.

Recuperar el rol ètic del mestre

La majoria som educadors per una vocació de servei als nostres alumnes i també a les seves famílies, que és finalment una vocació de servei a tota la societat. Però la pèrdua d'aquesta dimensió de servei, i també la pèrdua de rellevància social dels educadors reduint-los a la categoria de gestors fa que a poc a poc vagi minvant la flama d'aquella vocació inicial, ofegada enmig d'altres rols que no els són propis. No és només un tema econòmic de retallades o de pèrdua de poder adquisitiu és sobretot un tema de sentit. El

mestre és un element essencial en el sistema educatiu, tenir-ne cura per retornar-li el seu rol de llibertat i autoritat és bàsic per fer de l'aula un territori de llibertat i creativitat.⁴ Cal recuperar l'autoestima i l'orgull de ser mestre, la confiança en el mestre. Necessitem prendre consciència i connectar amb la nostra vocació per respirar a plens pulmons l'aire net d'una llibertat i un afecte retrobats. Connectats amb l'essencial de la nostra tasca educativa... i respirar, respirar...

Recuperar el gaudi del coneixement pel coneixement

No pot ser que tot en la nostra vida sigui aixafat per l'utilitarisme. L'educació necessita un temps i uns espais que no poden ser condicionats i intervinguts contínuament per factors aliens al fet educatiu. Mestre i alumne han de gaudir cadascú del seu paper, i per això han de poder respirar una llibertat que gairebé no es dona, sotmesos sempre a la dictadura dels resultats.

Unes eines noves i antigues per afrontar el repte

Però per tirar endavant aquests plantejaments, què necessitem? Amb quines eines comptem?

Una teologia i una espiritualitat alliberadores

Com a persones creients i lligades a Cristianisme i Justícia, hem valorat el fet de tenir una teologia i una espiritualitat que brollen del mateix missatge i acció alliberadora de Jesús, mestre ell també. Una teologia i una espiritualitat que denunciïn precisament la idolatria dels diners, la idolatria dels mercats i de la tecnociència, i que clamem per

tornar a posar la persona i la natura al centre de tot. Creiem que l'evangeli segueix portant a la nostra societat, i sens dubte a l'educació, una font en la qual alimentar la resistència i l'esperança. Fer sortir el millor d'un mateix, "curar", animar, obrir camins de llibertat i fraternitat, denunciar... són tasques del "mestre" Jesús, les quals creiem que poden inspirar una tasca educadora que vol transformar la persona i la societat des de dins i des de la base.

Uns models pedagògics que han suposat esclatxes en el mur del sistema i que han obert perspectives noves

Experiències de pedagogia alliberadora que han marcat profundament pobles i generacions amb uns plantejaments que no només són vàlids sinó que són profètics en el moment actual. Ens cal pouar en aquests testimonis personals o col·lectius que han obert camins d'alliberament, i que amb la seva vida han obert esclatxes per on escapar de les situacions de tirania, ofegament i manca de llibertat. Tots tenim al cap mestres, escoles i pedagogies que ens han marcat profundament i que ens han fet com a persones. Mestres anònims que, des de la seva feina de cada dia, han obert portes i finestres a molts dels seus alumnes, infants i joves que partien de situacions socials i familiars molt desfavorides.

Uns alumnes sensibles a la veritat i anhelants de llibertat

Com en totes les èpoques, els nostres alumnes somnien un canvi, i són ells els que ens estiraran per camins que no podem ni sospitar. La vocació del mestre connecta, o hauria de connectar, amb aquests desigs profunds, per ajudar que aflorin, per ajudar que es manifestin. Som moltes vegades autèntiques llevadores de tot el potencial amagat que hi ha en els nostres alumnes, un potencial subjugat per un sistema que vol produir un determinat tipus de persones falsament lliures, falsament creatives. El repte d'una educació transformadora es nodreix del profund desig de tota persona: créixer i viure en plenitud.

Un compromís

Tenim somnis, tenim desigs, tenim propostes, tenim eines... És per això que ens reafirmem en aquest inici de curs cadascun de nosaltres i com a grup en la voluntat i el compromís de treballar i ajudar a la transformació de l'educació. Ho farem humilment i des de baix, amb acció i amb reflexió, conscients que és la tasca de tota una vida, i seguint fidels a la nostra vocació.

Grup d'educadors i educadores de Cristianisme i Justícia⁵

-
1. ALUMNES DE L'ESCOLA DE BARBIANA (Itàlia) (2017). *Carta a una mestra*. Vic: Eumo Editorial, pàg. 21.
 2. FREIRE, Paulo (1997). *A la sombra de este árbol*. Barcelona: El Roure, pàg. 111.
 3. Aquí val la pena esmentar les paraules de Mercè Rodoreda «Les coses importants són les que no ho semblen». (1986). *Quanta, quanta, quanta guerra...* Barcelona: Club Editor.
 4. En aquest sentit, recomanem el document *Samaritanos, maestros y testigos*, publicat per Educsi, sector d'educació de la Companyia de Jesús (juliol 2017).
 5. José Alberjón, Manu Andueza, Montse Armengol, Claustre Besora, Roser Bosch, Ernest Botargues, Doro Carbó, Cristina Domínguez, Tere Iribarren, Oriol Jiménez, Gemma Justo, Marga Montobbio, Ignacio Peralta, Ferran Perelló, M. Dolors Prats, Santi Torres, Pere Vilaseca. Contacte: educaciocj@gmail.com